
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82-1:28 Шевченко

DOI 10.31654/2520-6966-2018-11f-93-5-18

А. М. Баран

кандидат геологічних наук, геолог I категорії, ДП "Українська геологічна компанія"

Християнські конфесії в поезії Т. Г. Шевченка

У своїй поезії Т. Шевченко найбільше критикує католицизм, але прижиттєве ставлення поета до представників цієї конфесії було позитивним. Православ'я найчастіше представлене в його поетичній творчості, але ставлення поета до нього є неоднозначним. Про протестантизм написано не багато, але це єдиний християнський напрям, що не зазнав критики. По відношенню до християн найбільше позитивних епітетів поет адресує представнику Реформації – Я. Гусу. У Т. Шевченка не було конфесійних упреждень. Він був противником будь-якого релігійного деспотизму, навіть якщо це була релігія його народу.

Ключові слова: Шевченко, католицизм, православ'я, протестантизм, Реформація.

У 2017 році цивілізований світ відзначав 500-річний ювілей Реформації. Цей процес змінив не тільки політичну карту Європи, але й корінним чином вплинув на соціальний устрій, культуру, економіку, освіту і науку спочатку країн Центральної та Північної Європи, потім всієї Європи і світу. Хоча за останні десятиліття значно прогресує ряд азіатських країн, дотепер протестантські та постпротестантські країни залишаються світовими лідерами у розвитку і впровадженні технологічних і наукових інновацій. У Східній Європі в силу різних причин тривалий час заборонялась або суворо обмежувалась тема Реформації та навернення корінного населення до протестантських конфесій. Це значною мірою пояснює, чому ця тема дуже мало висвітлена в українському літературознавстві. На цьому тлі виглядає важливим, як відобразився цей відомий світовий процес в поезії одного з основоположників української літературної мови – Т. Шевченка і яким було його відношення до інших християнських конфесій.

Тому завданням цього дослідження є висвітлення християнського світогляду Т. Шевченка по відношенню до різних християнських напрямів.

Тема релігійності поета досить інтенсивно розробляється протягом останньої чверті століття. Хоча на особливу релігійність Кобзаря звертали увагу вже перші дослідники його біографії і творчості. Численні розвідки на цю тему можна поділити на 3 досить умовні категорії. У першій з них Т. Шевченко висвітлюється як православний християнин. Автори робіт [7; 2] вказують, що це є наскрізною думкою праць Є. Сверстюка, А. Скоця, Д. Чуба, Л. Білецького, І. Стуса. Останньою найбільш ґрунтовною працею з цієї категорії є монографія Д. Степовика [14]. У другій категорії вказується на неоднозначність і особливість його релігійності. Прикладом такої інтерпретації може слугувати стаття В. Гусара [6]. Згідно публікації [2] це дослідники, які не абсолютизують релігійність чи нерелігійність Шевченка, а намагаються осмислити це явище в його складності й суперечливості – М. Грушевський, Д. Чижевський, Л. Плющ, І. Дзюба, В. Сулима, І. Бетко. У третій, і це характерно передусім для радянського літературознавства, Шевченко висвітлюється як атеїст, богоборець – це І. Назаренко, І. Романченко. Перші дві категорії об'єднує те, що в них досить детально розібрано загальнохристиянський світогляд поета. Дуже мало висвітленим у сучасному шевченкознавстві є питання відношення Шевченка до Реформації та протестантизму взагалі.

У часовому вимірі протягом останнього століття виділяється 2 періоди: радянський, коли переважало, за виключенням емігрантських публікацій, висвітлення Шевченка як атеїста і богоборця, і пострадянський, з часто висвітленням поета як однозначно православного. Такі підходи є досить тенденційними і недостатньо об'єктивно, на наш погляд, відображають життєві та поетичні настрої Кобзаря. Підтвердження цього можна знайти в нечисленних розвідках, у яких відображено і протестантські погляди Шевченка. Так, М. Грушевський у своїй праці посилається на М. Драгоманова, який вважає погляди поета близькими до англійських реформаторів [4]. Ще в одній праці досить рівномірно розглянуто відношення Кобзаря до головних християнських конфесій, у тому числі протестантизму [7]. Але ця тема потребує доповнення. У праці побіжно вказувалось про подібність критичної позиції Шевченка до формального християнства, до ортодоксального фундаменталізму з традиційним критицизмом протестантів [14, с. 33]. Також те, що ніде Шевченко не виступає проти жодної протестантської конфесії своєї доби. Хоча загальним

висновком праці стала однозначна православність поета. Д. Чижевський в есеї "Шевченко й релігія" у дев'ятому томі повного видання творів Т. Шевченка (1960) писав, що до певної міри православні погляди поета розхитали протестантські ідеї, які Тарас виніс з Кирило-Мефодіївського товариства. Цей же автор писав про те, що глибокий слід у релігійній свідомості Шевченка залишив Д. Штраус, ім'я якого було дуже популярне на той час [14, с. 320].

Все пізнається у порівнянні. Якщо говорити про відношення Т. Шевченка до Реформації та протестантизму взагалі, то слід сказати про відношення поета до інших християнських напрямів.

Католицизм. Про цей напрям Шевченко пише не багато, але відношення до нього у поета однозначно негативне. В поезіях з чіткими антикатолицькими мотивами – "Полякам", "Тарасова ніч", "Гайдамаки" – негативно оцінюється роль католицької церкви в історії України [11], а в поемі "Єретик" – засудження католицизму загалом [16].

Так, в історичній поемі "Гайдамаки" католики звинувачуються у розв'язанні війни: "Старих слов'ян діти // Впились кров'ю. А хто винен? // Ксьондзи, єзуїти" [15, с. 91]. У вірші "Полякам" католики звинувачуються у розпалюванні міжконфесійної ворожнечі: "Прийшли ксьондзи і запалили // Наш тихий рай. І розлили // Широке море сльоз і крові, // А сирот іменем Христовим // Замордували, розп'яли..." і міжнаціональної ворожнечі: "Неситі ксьондзи, магнати // Нас порізнили, розвели" [15, с. 335]. І у вірші "Буває, в неволі іноді згадаю": "Аж поки третій Сигизмонд // З проклятими його ксьондзами // Не роз'єднали нас..." І далі: "Ляхи прийшли на нас войною // Святіє Божіє міста // Ксьондзи скажені осквернили!" [15, с. 475-476]. У поемі "Єретик" критика католицизму звучить, подібно до перших протестантів, за торгівлю індульгенціями [15, с. 210]: "І на апостольським престолі // Чернець годований сидить. // Людською кровію шинкує // І рай у найми оддає" [15, с. 208]. І далі: "Розбойники, кати в тіарах // Все потопили, все взяли" [15, с. 210].

Таким чином, критика католицизму звучить переважно в історичному контексті, оскільки наслідком силового нав'язування цієї релігії стали війни і роз'єднання двох братніх народів. Очевидно, що у Шевченка одним із першорядних чинників українсько-польських протистоянь був також релігійний, а не тільки соціальний, як це намагається показати Р. Радишевський у праці [12]. Так, у праці [8, с. 155, 158] зазначається, наприклад, що руїна Речі Посполитої, як спільного дому поляків і українців, виявляється у взаємному знищенні святинь: конфедерати "церквами топили", гайдамаки плюндрують і палять костели, а "Тихий рай" першої Речі Посполитої

релігійні фанатики перетворюють на пекло. Але релігійний чинник тісно переплітався з соціальним, адже у ті часи, як зазначено в праці [3], католицизм переважно сприймався лише як панська релігія, а православ'я для поляків було хлопською вірою.

Втім прижиттєве відношення поета до католиків було позбавлене тенденційності. Багатьох представників цієї конфесії він поважав за їх людські якості. Так, у праці [12, с. 294-295] зазначається, що Т. Шевченко захоплювався творчістю А. Міцкевича, був знайомий з поезіями З. Красінського й Ю.-Б. Залеського, приятелював з Р. Подберезьким, який видавав "Rocznika Literackiego", був знайомий з культурним діячем Т. Ладю-Заблоцьким і відомим критиком М. Грабовським. Поляк Л. Дембський навчав Шевченка французької мови. Зв'язки Т. Шевченка з поляками посилились під час заслання, де він безпосередньо чи заочно познайомився з польськими дисидентами – Е. Желіговським, З. Сераковським та Б. Залеським. Т. Шевченко шанував їх за людяність і християнську поведінку, а також любив читати книгу католицького богослова Фоми Кемпійського "Про наслідування Христа" [14, с. 346]. Саме людяність деяких їх представників змушувала Шевченка в якісь моменти навіть жалкувати про свої ранні гострі випадки проти католицизму. Поет шанував католицькі церковні споруди, захоплювався їх красою [7]. В одній із найгостріших поезій "Полякам" наприкінці її Шевченко називає ляхів-католиків друзями і братами й закликає їх до примирення: "Отак-то, ляше, друже, брате! / ... // Подай же руку козакові // І серце чистеє подай! // І знову іменем Христовим // Ми оновим наш тихий рай" [15, с. 335].

Відношення Т. Шевченка до католиків і не могло бути тенденційним. Згідно праці [10] у рідних селах Кирилівці та Моринцях щонайменше до середини XVIII ст. церкви були греко-католицькими. Отже, діди й бабусі поета, а може й батьки, як і більшість односельчан, були, швидше за все, греко-католиками до позбавлення прав на існування цієї церкви в тогочасній імперії. В праці стверджується, що й сам Шевченко був охрещений за греко-католицьким обрядом [6, с. 44–45].

Православ'я. Цей християнський напрям найбільше присутній у поетичній творчості Т. Шевченка. І відношення до нього у митця дуже неоднозначне. Народні вірування та звичаї національних літературних героїв поета є однозначно православними. Наприклад, його герої проявляють іконошанування, сповідання гріхів священикам, поклоніння святим угодникам і діві Марії, позитивно ставляться до монастирів і молитов за померлих тощо. Таких посилянь надто

багато, щоб їх усі наводити. І сам Шевченко в поезіях інколи проявляє подібні погляди. Ось деякі приклади: називає монастир святим [15, с. 328, 411], називає святою сповідь [15, с. 72, 227], називає святими корогви, а образи пречестними [15, с. 411], проявляє іконошанування [15, с. 334, 422, 450], неодноразово поклоніння діві Марії [15, с. 334, 450, 483, 486, 508], православну церкву в Суботіві називає Божою [15, с. 426]. По одному разу описує добрі справи православних служителів – навчання дітей [15, с. 498] ("Доля") і допомогу сиротам [15, с. 452] ("На великдень, на соломі") і називає їх представника благочинним [15, с. 81] ("Гайдамаки"). Т. Шевченко захоплювався бароковою архітектурою українських церков [7].

Але в його творчості знаходимо і прямо протилежне ставлення. Православних служителів він найчастіше називає попами. В поезіях попи брешуть [15, с. 489] ("Неофіти"), дяк п'є [15, с. 498], візантійський патріарх саркастично названий візантійським Саваофом [15, с. 538] ("Ликери"). Служителі гуляють, а не навчають Святого Письма [15, с. 402] ("Ой виострю товариша"). Шевченко пише, що в результаті просвітництва зовнішні православні атрибути стануть непотрібні [15, с. 537–538] ("Світе ясний! Світе тихий!"). В деяких поезіях говориться про невідповідність слів і діл представників цієї конфесії [15, с. 263–264, с. 381] ("Кавказ", "Марина") і проявлено критичне ставлення до переходу в чернецтво [15, с. 324] ("Княжна") і нехристиянського відношення до людей [15, с. 329–330] ("Сон. Гори мої високі"). Одного разу православний собор (будівля) названий пірамідою, а священик жрецем [15, с. 550] ("Кума моя і я"), один раз опосередковано осуджується поклоніння Марії як богині [15, с. 525] ("Марія"), проявляється сарказм до російського митрополита [15, с. 535] ("Умре муж велій в власяниці") і чернецтва [15, с. 535–536] ("Гімн черничий"), а також іронія до самодержавних православних [15, с. 196] ("Сон. Комедія"). І це не була критика виключно московського православ'я, як це намагаються довести деякі дослідники у працях [14, с. 11], оскільки українське православ'я на той час було складовою частиною православ'я московського. І відповідно брало участь у тих самих справах. Це знаходить підтвердження в його поезії: "Мені не жаль, що я не пан, // А жаль мені, і жаль великий, // На просвіщенних християн. // І звір того не зробить дикий, // Що ви, б'ючи поклони, // З братами дієте... Закони // Катами писані за вас, // То вам байдуже; в добрий час // У Київ їздите щороку // Та сповідаєтесь, нівроку, // У схимника!.." [15, с. 381] ("Марина").

Т. Шевченко в принципі не міг вихваляти чи, навпаки, засуджувати українське православ'я окремо, оскільки його не існувало на

той час. Вже з кінця XVII ст. українська церква потрапила до московської залежності. Ієрархів почав обирати царський уряд, українські друкарні було взято під вибагливу цензуру [4, с. 97]. У XVIII ст. українським друкарням заборонено друкувати будь-які книги без спеціальної цензури, яка мала стежити за правдивістю викладених думок [4, с. 98]. До кінця століття українське церковне і взагалі релігійне життя в Україні все більше занепадало. Українська релігійна думка завмерла. Все далі йшов процес "бюрократизації" церкви, її перехід у повну й глибоку залежність від державної влади [4, с. 104]. Як пише М. Грушевський, "... українське духовенство, і зокрема його ієрархія, покійно і навіть запопадливо виконували урядову волю" [4, с. 105]. Офіційна православна церква України та її духовенство, особливо вище, відірвалось від громадянства, втратило вплив і значення у громадському та культурному житті. "Суспільність цілком збайдужіла до цих церковних службістів у рясах, що іменувались без її волі й впливу, виробили собі ласку в царського уряду й зобов'язувались до повної й безмежної служби йому". "... Катерина, сконфіскувавши церковні маєтності і зменшивши, скільки можна було, число й людність монастирів, перевела єпископів і монахів на платню від держави і тим дала останню форму їх залежності" [4, с. 106].

Цар Микола I зі своїми прибічниками написав на своїм прапорі гасло – "православ'є, самодержав'є і народність", як свою політичну програму. Цього було досить, щоб Шевченко, як і вся поступова Росія того часу, ворожо поставилась до "казьонної" церкви, як і до самодержавного деспотизму [4, с. 125].

Як відмічає Гуляк, православна церква на Україні за часів Т. Шевченка була позбавлена автономії, виступала засобом русифікаторської й колонізаторської політики, опорою царизму, засобом духовного й національного гноблення. Вчення Христа "Багрянцями закрито / І розп'ятієм добито" [15, с. 537] ("Світе ясний! Світе тихий!") [5, с. 38].

М. Грушевський писав, що у Шевченка спілка офіційної церкви з царським режимом викликала огиду й ненависть до цієї церкви й офіційної релігії. "Усе, що тхнуло цим союзом церкви й держави, освяченням за допомогою релігії – деспотизму влади, паразитизму вищих класів, поневолення й визиску працюючого народу, Шевченко плямував згідливою назвою "візантизму", і звертав проти нього всю силу свого гніву і всю їдь свого сарказму, вважаючи його одним з найприкріших збочень соціального й культурного життя в минулім й сучаснім. Офіційна царська протекція зовнішньому церковному обрядові та його староруським і візантійським традиціям знеохочувала Шевченка до них..." [4, с. 125].

Політика імперії по відношенню до не українців була іншою. Царський маніфест, виданий у 1763 р., надавав західним колоністам-протестантам надзвичайно великі пільги й матеріальні вигоди, але за умови не перетягати на свою віру православних [4, с. 137, 140]. Для корінного ж населення Микола I ліквідував всі конфесії крім православ'я [7]. Нечисленні українці, що навертались до протестантизму переслідувались. Як пише М. Грушевський, "... аж до 1905 р. "штунда" все не виходила з-під кар і репресій, а 1894 р. навіть окремим указом була вона зарахована до сект "особливо шкідливих" і штундистські зібрання були спеціально заборонені" [4, с. 144]. Через кілька десятиліть наслідком релігійної деспотії стане повний відхід населення країни від Бога. Покоління, виховане в таких умовах, почне переслідувати вже не тільки протестантів і греко-католиків, але й православних. І по всій країні закривати, руйнувати і палити передусім православні храми.

Критика православ'я Т. Шевченком проаналізована рядом авторів у працях [7; 5; 8]. Як зазначається в праці [5, с. 35], поет бачив, що люди перестали керуватися християнськими цінностями: "Ми в раї пекло розвели, // А в тебе другого благаєм, // З братами тихо живемо, // Лани братами оремо" [15, с. 473]. У тому, що люди забули Бога і його заповіді вбачав Т. Шевченко причину їх горя, причину втрати колишньої волі Україною [5, с. 35]. Люди не хотіли сприйняти й зрозуміти Слово Боже, а тому Перебендя змушений ховатися "В степу на могилі, щоб ніхто не бачив, // Щоб вітер по полю слова розмахав, // Щоб люде не чули, бо то Боже слово, // [...] А якби почули, що він, одинокий, // Співа на могилі, з морем розмовля, – // На Божеє слово вони б насміялись, // Дурним би назвали, од себе б прогнали" [15, с. 42].

У вірші "Ликері" поет проявляє недовіру візантійській, а отже православної, релігії в принципі: "Не хрестись, // І не кленись, і не молись // Нікому в світі! Збрешуть люде, // І візантійський Саваоф // Одурить! Не одурить Бог" [15, с. 538].

Як зазначається в праці "розуміння зовнішньої, обрядової сторони релігії як засобу впливу та уярмлення масової свідомості викликає в поета неприйняття і асоціюється ним у численних творах, листах і Щоденнику з формою релігійної ідеології – "візантійством" як способом втечі від правдивої віри, від любові до Бога й людей" [17]. Як відмічає В. Гусар в роботі [6, с. 46], в поезії Т. Шевченка втіленням правди є Бог і Він є самою правдою: "Молітесь Богові одному, // Молітесь правді на землі, // А більше на землі нікому // Не поклонітесь. // Все брехня — попи й царі" ("Неофіти").

"Драматичні ж зустрічі з імперською дійсністю Росії часів панування "офіційної народности", де поряд із самодержавством і власне народністю декларувалася фундаментальна роль православ'я в офіційній доктрині, наклали похмурий відбиток на сприйняття поетом синодальної церкви, інтегрованої державою як "ведомство православного исповедания" [8, с. 153].

Якими б гострими не були критика і сарказм по відношенню до православ'я, Т. Шевченко переважно зберігає повагу й любов до представників цієї конфесії. Це проявляється хоча б у тому, наскільки часто і яким знанням і навіть симпатією в своїх поезіях він описує православну обрядовість своїх українських народних персонажів.

Критика Т. Шевченком православ'я є вельми близькою до реформаційної. Адже західна Реформація розпочиналась саме представниками ортодоксальної церкви з критики відходу цієї церкви від біблійних постанов. І спочатку не ставила за мету відокремлення від цієї церкви. Рецепція ж західної Реформації також відбулася в творчості Шевченка. Більше того, єдиним християнським напрямом, який Шевченко не критикує є протестантизм. Але пише про нього він небагато. Цій темі повністю присвячено поему "Єретик".

Початком Реформації найчастіше вважається 1517 рік з прибиття М. Лютером 95 тез до дверей Віттенберзької церкви. Але це початок Реформації, яка отримала політичну перемогу. Першими ж найбільш вагомими постатями ранньої Реформації є Д. Уїкліф у Великобританії (XIV ст.) і Я. Гус в Чехії (початок XV ст.). Як відомо, цей католицький професор Празького університету був спалений на вогні у 1415 році в Констанці. Його послідовники сформували перший потужний протестантський рух і з XV до початку XVII ст. першими приймали потужні удари католицької коаліції. Аж поки на початку 30-річної війни змушені були або повернутись до католицизму, або залишити свою Батьківщину. Тому більшість з них під назвою чеських або моравських братів розпорошились по Центральній і частково Східній Європі. А потім вони переважно приєднались до кальвіністів, оскільки їх доктрини були близькими саме до них [9].

Першому чеському реформатору Я. Гусу Т. Шевченко і присвятив поему "Єретик". У передмові ("Шафарикові") поет називає чеського реформатора святим, великим мучеником. І далі Шевченко пише: "А я тихо // Богу помолюся, // Щоб усі слав'яне стали // Добрими братами, // І синами сонця правди, // І єретиками // Отакими, як Констанцький // Єретик великий!" [15, с. 208]. Тобто Шевченко прямо виявляє бажання, щоб усі слов'яни були такими ж "єретиками", а отже і реформаторами, як Я. Гус. Символічним є епіграф до поеми.

Поет використовує пророцтво про земне життя Ісуса Христа. У перекладі І. Огієнка цей текст звучить так: "Камінь, що його будівничі відкинули, той наріжним став каменем, від Господа сталося це, і дивне воно в очах наших!" (Псалом 118:22-23) [1]. Епіграф звучить як алюзія на Я. Гуса.

В поемі причиною уярмлення простих людей поет устами Гуса називає релігійну деспотію католицизму: "Кругом неправда і неволя, // Народ замучений мовчить. // І на апостольським престолі // Чернець годований сидить. // Людською кровію шинкує // І рай у найми оддає! // Небесний царю! суд Твій все, // І все царствіє Твоє. // Розбойники, людодіди // Правду побороли, // Осміяли Твою славу, // І силу, і волю. // Земля плаче у кайданах, Як за дітьми мати" [15, с. 208]. Засуджує його догмати: "Розбойники, кати в тіарах // Все потопили, все взяли, // Мов у Московії татарі, // І нам, сліпим, передали // Свої догмати!.. кров, пожари, // Всі зла на світі, війни, чвари, // Пекельних мук безкрай ряд... // І повен Рим байстрят! // От їх догмати" [15, с. 210] і торгівлю письмовими відпущеннями гріхів: "Хто без святої булли вмер – // У пекло просто; хто ж заплатить // За буллу вдвоє, рїж хоч брата, // Окрім папи і ченця, // І в рай іди!" [15, с. 210]. В поемі чеський реформатор названий правдивим, праведним, який бореться з адовими оковами і хоче показати незрячим святе диво [15, с. 209]. За словами А. Гуляка, зображення католицького духовенства в поемі пронизане сатирично-негативним пафосом: "Зашипіли, мов гадюки, // Ченці в Ватікані, // [...] Кардинали, // Як гадюки, в'ються // Круг тіари. Та нищечком, // Мов коти, гризуться // За мишеня... // Мов собаки, коло огню // Кругом ченці стали" [15, с. 211, 214]. Тих, хто засудив Гуса, поет називає "їудами", що зібралися "На суд нечестивий / Против Христа" [15, с. 212; 5, с. 39].

Остання молитва першого мученика-реформатора Я. Гуса "Молітеся! молітеся! // Господи, помилуй, // Прости Ти їм, бо не знають!.." [15, с. 214] дуже нагадує останню молитву першого християнського мученика Степана за своїх убивць: "Не залічи їм, о Господи, цього гріха" (Дії 7:60) [1]. В кінці твору підкреслюється, що зі спаленням на вогні Яна Гуса його противникам не вдалося спалити Божого слова. Адже в чеха-реформатора з'явився наступник – Ян Жижка. Таким чином, у Шевченка Гус є святим, праведним, правдивим, а його вчення уподібнюється до Божого слова. "Духовна віднова цього світу уможлиблюється лише бунтом проти його мертвотного впливу, виокремленням креативних особистостей поза інституційні структури. Втіленням цих інтенцій стає для Шевченка Ян Гус, "констанцький еретик великий" [15, с. 208]. З поетичною парадоксальністю

саме він відображає в суворо христоцентричній еклезиології Всесвіту Шевченка втілену надію на прихід "апостола правди і науки", котра надає цій еклезиології месіанської перспективи" [8, с. 160].

Тема Реформації знайшла відображення і в інших творах поета, але не так виразливо як у поемі "Єретик". Так, у поемі "Гайдамаки" поет завуальовано засуджує Варфоломіївську ніч у Парижі, мало що буває жахливішим за цю і подібні події: "Місяцю мій ясний! З високого неба // Сховайся за гору, бо світу не треба; // Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось, // І Альту, і Сену, і там розпилось, // Не знать за що, крові широкеє море" [15, с. 84]. Рось і Альта – річки, на берегах яких відбувалися бої повсталих селян з військом шляхти. Сена – річка, на якій стоїть Париж. У примітках до цього поетичного тексту Т. Шевченко писав: "Тарасова і Варфоломеєва ночі одна другої варт, на стид Римської тіари" [15, с. 561–562].

І. Захара вважає, що схильність до протестантизму Т. Шевченко засвідчує у віршах "Світе ясний! Світе тихий" і "Ликері". Просвітництво повинно ліквідувати церковну атрибутику православних і католиків. Т. Шевченко був симпатиком ідей протестантизму, хоча не сповідував протестантську віру [7, с. 64, 66]. В тогочасних умовах він і не міг його сповідувати.

З протестантськими ідеями Т. Шевченко міг познайомитись, перебуваючи у Петербурзі, а також серед українських освічених дворян, із якими активно спілкувався у 1843–45 роках. У петербурзькому оточенні Т. Шевченка було чимало прихильників протестантизму. Таким був К. Брюлов, який походив з родини французьких емігрантів-гугенотів, а також найближчий петербурзький друг поета В. Штернберг. Останній увів Шевченка в німецькі протестантські родини Шмідтів, Фіцтумів та Йоахімів [16]. Штернберг похований у Римі на протестантському кладовищі [7]. Поет навіть брав участь на протестантських богослужіннях, наприклад, на церемонії вінчання К. Брюлова у лютеранській кірсі [16]. Іншим чинником, що наближав життя і погляди Т. Шевченка і реформаторів була Біблія. Як зазначає більшість дослідників релігійності поета, на основі спогадів його сучасників і самої поезії, ця книга супроводжувала Шевченка більшу частину його життя. І саме з повернення до цього християнського першоджерела і починалась Реформація в Європі як суспільний процес. Значною мірою знання цієї книги, найімовірніше, і обумовило наближення Шевченка до протестантизму, його повагу до нього.

М. Драгоманов у праці "Шевченко, українофіли і соціалізм" охарактеризував постать поета як "євангельця" і "біблійця", а його соціальні погляди уподібнював з англійськими реформаторами

XVII ст. – пуританами-індепендентами, які також на біблійних засадах накресливали ідею справедливого ладу і новий соціальний устрій Англії та провадили повстання для його здійснення [4, с. 124; 13, с. 22].

Підсумовуючи вищенаведене, варто відзначити наступне:

1. В своїй поезії Т. Шевченко найбільше критикує католицизм і меншою мірою православ'я. Єдиним християнським напрямом, що не зазнав критики є протестантизм. Крім того, одного з найбільш відомих діячів Реформації він називає правдивим, праведним, святим. Як і для європейських реформаторів, Біблія для поета була настільною книгою більшу частину його життя. Імовірно, знання цієї книги й обумовило наближення Шевченка до протестантизму. Але його повний перехід до цього християнського напрямку так і не був реалізований повністю. Він і не міг відбутись на фоні тогочасної релігійної деспотії в Російській імперії.

2. Т. Шевченко вихований значною мірою у греко-католицькому середовищі [6; 10]. Все своє життя він палко любив переважно православну Україну, але, крім православних, виражав також пропротестантські погляди і симпатію до цього християнського напрямку. Це дає підстави з більшим чи меншим ступенем умовності називати Т. Шевченка людиною трьох релігій. Представники греко-католиків, православних і протестантів значною мірою вплинули на його виховання, становлення особистості, доросле життя і творчі уподобання.

3. У Т. Шевченка не було конфесійних упереджень [14, с. 32]. Він був палким противником будь-якого силового нав'язування тієї чи іншої релігії. Навіть якщо ця релігія була релігією його народу. І це його відношення проявилось в його поетичній творчості.

Література

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / пер. проф. Івана Огієнка. Київ: Українське біблійне товариство, 2002. 1159 с.

2. Бородінова М. Поезія Т. Шевченка у ракурсі рецепції образів та мотивів Старого Завіту. *Шевченкознавчі студії*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2008. Вип. 10. С. 8–13.

3. Грищенко І. Образ поляка в поезії Тараса Шевченка та в українській народній прозі. *Шевченкознавчі студії*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2011. Вип. 14. С. 154–160.

4. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. Вінніпег, Мюнхен, Детройт, 1962. 160 с.

5. Гуляк А. Відзеркалення релігійного світогляду Тараса Шевченка в художній системі "Кобзаря". *Шевченкознавчі студії*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2015. Вип. 18. С. 31–41.

6. Гусар В. Сакральне та божественне у творчості Т. Г. Шевченка. *Українська академія мистецтва*: зб. наук. пр. Київ: НАОМА, 2014. Вип. 22. С. 43–53.
7. Захара І. С. Т. Г. Шевченко і християнські конфесії в Україні. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Історичне релігієзнавство", 2014. Вип. 9. С. 59–66.
8. Ісіченко І. Церква в поетичному світі Тараса Шевченка: між sacrum і profanum. *Шевченкознавчі студії*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2017. Вип. 20. С. 152–160.
9. Коменський Ян Амос. Вибрані педагогічні твори / автор вступ. статті А. А. Красновський; за ред. А. А. Красновського. Київ: Радянська школа, 1940. Т. 1. Велика дидактика. 245 с.
10. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. Київ: Дніпро, 1991. 702 с.
11. Костяноко О. П., Лендел Є. В. Релігійні мотиви в творчості Т. Шевченка. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*: зб. наук. пр. Рівне: Міжнар. екон.-гум. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука, 2014. Вип. 1. С. 14–18.
12. Радишевський Р. Польська рецепція Т. Шевченка у працях В. Гнатюка. *Шевченкознавчі студії*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2009. Вип. 12. С. 290–296.
13. Сліпушко О. Ідея Бога у творчій свідомості Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2015. Вип. 18. С. 21–30.
14. Степовик Д. Наслідуючи Христа: Віруючий у Бога Тарас Шевченко. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2013. 480 с.
15. Шевченко Т. Кобзар. Київ: Радянська школа, 1987. 608 с.
16. Щербяк Ю. Релігійний світогляд Тараса Шевченка: соціокультурний вимір. *Психологія і суспільство*. 2014. № 1. С. 39–43.
17. Яковина О. Традиція у творчості Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2013. Вип. 16. С. 121–139.

References

1. Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu iz movy davnoievreiskoi y hretskoi na ukrainku doslivno nanovo perekladena / Per. prof. Ivana Ohienka. K. : Ukrainske bibliine tovarystvo, 2002. 1159 s.
2. Borodinova M. Poeziia T. Shevchenka u rakursi retseptsii obraziv ta motyviv Staroho Zavitu // *Shevchenkoznavchi studii*. Zb. nauk. pr. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 2008. Vyp. 10. S. 8-13.
3. Hryshchenko I. Obraz poliaka v poezii Tarasa Shevchenka ta v ukrainkii narodnii prozi // *Shevchenkoznavchi studii*. Zb. nauk. pr. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 2011. – Vyp. 14. – S. 154-160.
4. Hrushevskiy M. Z istorii relihiinoi dumky na Ukraini. – Vinnipeh, Miunkhen, Detroit, 1962. – 160 s.
5. Huliak A. Vidzerkalennia relihiinoho svitohliadu Tarasa Shevchenka v khudozhnii systemi "Kobzaria" // *Shevchenkoznavchi studii*. Zb. nauk. pr. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 2015. Vyp. 18. S. 31-41.

6. Husar V. Sakralne ta bozhestvenne u tvorchosti T. H. Shevchenka // Ukrainska akademiia mystetstva. Zb. nauk. pr. K.: NAOMA, 2014. Vyp. 22. S. 43–53.
7. Zakhara I.S. T.H. Shevchenko i khrystyianski konfesii v Ukraini // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". – Seriia "Istorychne relihiieznavstvo", 2014. Vyp. 9. S. 59–66.
8. Isichenko I. Tserkva v poetychnomu sviti Tarasa Shevchenka: mizh sacrum I profanum // Shevchenkoznavchi studii. Zb. nauk. pr. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 2017. Vyp. 20. S. 152–160.
9. Komenskiy Yan Amos. Vybrani pedahohichni tvory. T. 1. Velyka dydaktyka / Ya. A. Komenskiy. Avtor vstup. statti A.A. Krasnovskiy. Pid red. A. A. Krasnovskoho. K. : Radianska shkola, 1940. – 245 s.
10. Konytskyi O.Ia. Taras Shevchenko-Hrushivskiy: Khronika yoho zhyttia. K.: Dnipro, 1991. 702 s.
11. Kostianko O. P., Lendel Ye. V. Relihiini motyvy v tvorchosti T. Shevchenka Psykholoho-pedahohichni osnovy humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v shkoli ta VNZ. Zb. nauk. pr. – Rivne: Mizhnar. ekon.-hum. un-t im. akad. S. Demianchuka, 2014. Vyp. 1. S. 14–18.
12. Radyshevskiy R. Polska retseptsiiia T. Shevchenka u pratsiakh V. natiuka // Shevchenkoznavchi studii. Zb. nauk. pr. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 2009. Vyp. 12. S. 290–296.
13. Slipushko O. Ideia Boha u tvorchii svidomosti Tarasa Shevchenka // Shevchenkoznavchi studii. Zb. nauk. pr. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 2015. Vyp. 18. S. 21–30.
14. Stepovyk D. Nasliduiuchy Khrysta: Viruiuchy u Boha Taras Shevchenko. K.: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2013. 480 s.
15. Shevchenko T. Kobzar. K.: Radianska shkola, 1987. 608 s.
16. Shcherbiak Yu. Relihiinyi svitohliad Tarasa Shevchenka: sotsiokulturnyi vymir // Psykholohiia i suspilstvo. 2014, № 1. S. 39–43.
17. Iakovyna O. Tradytsiia u tvorchosti Tarasa Shevchenka // Shevchenkoznavchi studii. Zb. nauk. pr. K.: VPTs "Kyivskiy universytet", 2013. Vyp. 16. S. 121–139.

А. Н. Баран

кандидат геологических наук, геолог I категории,
ГП "Украинская геологическая компания"

Христианские конфессии в поэзии Т. Г. Шевченко

В своей поэзии Т. Шевченко больше всего критикует католицизм, но прижизненное отношение поэта к представителям этой конфессии было положительным. Православие чаще всего представлено в его поэтическом творчестве, но отношение поэта к нему неоднозначно. О протестантизме написано не много, но это единственное христианское направление, которое не было критикуемым. По отношению к христианам наибольшее количество положительных эпитетов поэт адресует представителю Реформации – Я. Гусу. У Т. Шевченко не было конфессиональных предубеждений. Он был противником любого религиозного деспотизма, даже если это была религия его народа.

Ключевые слова: Шевченко, католицизм, православие, протестантизм, Реформация.

A. M. Baran

Candidate of Geological Sciences, Geologist I category, SE "Ukrainian Geological Company"

Christian confessions in T. Shevchenko's poetry

In his poetry among other confessions Taras Shevchenko criticizes Roman Catholicism the most, but this criticism is in historical context. During his life his attitude toward representatives of this confession was positive. Orthodoxy is represented in his works most of all. The poet shows deep knowledge of Orthodox traditions and respect for the religion of his Ukrainian characters that are surely Orthodox. But when he expresses his own attitude toward this confession, it is very ambiguous. In some texts the poet shows himself as an Orthodox, in others he criticizes this confession harshly and is very ironic about it. The only Christian religion that was not criticized by him was Protestantism, though he did not write a lot about it. The best epithets while speaking about Christians such as "holy", "truthful", "righteous", he addresses to one of the most famous representatives of Reformation Yan Huss. M. Drahomanov that was a contemporary and friend of the poet also considered his views much like Protestant. But full conversion of the poet to Protestantism did not take place. It could not happen that time in the circumstances of religious despotism in the Russian Empire. Taras Shevchenko had grown up in Greek-Catholic environment, all his life he passionately loved Orthodox Ukraine and at the same time he expressed protestant views. This allows to call him a person of three religions. the poet was against not only social but also religious despotism even if it was the religion of his people.

Key words: Shevchenko, Catholicism, Orthodoxy, Protestantism, Reformation.